

edukacji włączającej [Modern teaching methods in inclusive education]. Warsaw: PWN. 18. Waszkielewicz, W. (2008). System refundacji sprzętu medycznego w Polsce – analiza i rekomendacje [The system of medical equipment reimbursement in Poland – analysis and recommendations]. Łódź: Medical University of Łódź Press. 19. Wojciechowski, F. (1990). Dziecko umysłowo upośledzone w rodzinie [The intellectually disabled child in the family]. Warsaw: WSiP. 20. Woynarowska, B. (2017). Edukacja zdrowotna. Podstawy teoretyczne. Metodyka. Praktyka [Health education: Theoretical foundations, methodology, practice]. Warsaw: PWN.

Подано 27.01.2025

Рекомендовано до друку 05.12.2025

DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2025.49.05>

УДК 364.4:364-787:355.01

**А.О. Запитецький**

*a.o.zapitetskyi@udu.edu.ua*

<https://orcid.org/0009-0009-2509-318X>

## РОЛЬ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ у ВІДНОВЛЕННІ ЖИТТЄВОЇ САМОСТІЙНОСТІ ОСІБ з ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

У статті досліджено роль реабілітаційного центру як ключової інституції у відновленні життєвої автономії осіб з інвалідністю, набутою внаслідок війни. Актуальність теми зумовлена зростанням кількості людей з бойовими та цивільними травмами, які потребують не лише медичного відновлення, а й комплексної підтримки для повернення до активного та самостійного життя. Проаналізовано сучасні підходи до реабілітації, що базуються на біопсихосоціальній моделі та передбачають поєднання медичних, психологічних, соціальних і професійних втручань. Особливу увагу приділено діяльності міждисциплінарної команди фахівців, яка забезпечує цілісність реабілітаційного процесу та розроблення індивідуальних програм відновлення з урахуванням індивідуальних особливостей, воєнного досвіду та особистісних ресурсів людини. Розкрито значення залучення родини, громади й соціального оточення як чинників підтримки та мотивації до самостійності. Охарактеризовано вплив сучасних реабілітаційних технологій, допоміжних засобів, цифрових рішень і тренінгів навичок незалежного життя на підвищення рівня автономії та якості життя осіб з інвалідністю. Визначено умови ефективної соціальної та професійної реінтеграції, зниження залежності від сторонньої допомоги та формування активної громадянської позиції. Наголошено на важливості безперервного моніторингу результатів реабілітації, міжсекторальної взаємодії та адаптації послуг до індивідуальних потреб кожної людини в умовах тривалих наслідків війни.

*Ключові слова:* соціальна реабілітація, реабілітаційний центр, особи з інвалідністю внаслідок війни, комплексна реабілітація, реінтеграція, якість життя.

**Постановка проблеми.** Повномасштабна війна в Україні спричинила значне зростання кількості осіб з інвалідністю, зокрема серед військових і цивільного населення, що актуалізує питання їхнього довготривалого відновлення та повернення до активного суспільного життя. Втрата фізичних, сенсорних або психоемоційних функцій часто супроводжується зниженням життєвої автономії, залежністю від сторонньої допомоги, соціальною ізоляцією та ускладненням доступу до освіти, працевлаштування й громадської участі. За цих умов традиційні підходи до реабілітації виявляються недостатніми, оскільки не завжди забезпечують комплексність, безперервність і персоналізацію підтримки. Особливої ваги набуває роль реабілітаційних центрів як ключових інституцій, здатних інтегрувати медичні, психологічні, соціальні та професійні послуги, спрямовані на відновлення життєвої автономії осіб з інвалідністю внаслідок війни та їхню успішну реінтеграцію в громаду. Повномасштабна війна в Україні призвела до глибоких демографічних, соціальних і гуманітарних змін, однією з найгостріших з яких є стрімке зростання кількості осіб з інвалідністю, зумовленої бойовими діями. Йдеться не лише про військовослужбовців, які зазнали поранень, а й про цивільне населення, що постраждало внаслідок обстрілів, окупації, мінної небезпеки та тривалого психотравмувального впливу війни. Набута інвалідність часто супроводжується втратою працездатності, порушенням соціальних ролей, обмеженням мобільності, зниженням рівня самостійності та погіршенням психоемоційного стану, що в сукупності ускладнює процес повернення людини до повноцінного життя. В умовах

післятравматичної реальності проблема відновлення життєвої автономії осіб з інвалідністю набуває системного характеру та виходить за межі суто медичного підходу. Життєва автономія передбачає здатність особи самостійно приймати рішення, здійснювати повсякденну діяльність, брати участь у суспільному житті, реалізовувати професійний і особистісний потенціал. Однак фрагментарність реабілітаційних послуг, недостатня координація між установами, дефіцит кваліфікованих кадрів і обмежений доступ до сучасних реабілітаційних технологій істотно знижують ефективність відновних заходів. У цьому контексті особливої актуальності набуває переосмислення ролі реабілітаційних центрів як багатофункціональних осередків підтримки, що поєднують медичну, психологічну, соціальну, освітню та професійну реабілітацію. Важливою проблемою залишається впровадження індивідуалізованих програм відновлення, орієнтованих на потреби конкретної людини, а також залучення родини, громади й інституцій громадянського суспільства до процесу реінтеграції. Таким чином, наукове осмислення та практичне вдосконалення діяльності реабілітаційних центрів є необхідною умовою формування ефективної системи підтримки осіб з інвалідністю внаслідок війни та забезпечення їхньої життєвої автономії в сучасному українському суспільстві.

**Аналіз досліджень і публікацій.** У сучасних наукових дослідженнях проблема реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни розглядається крізь призму міждисциплінарного підходу, що поєднує медичні, психологічні, соціальні та педагогічні аспекти. У працях вітчизняних і зарубіжних учених значна увага приділяється медичній та фізичній реабілітації, зокрема відновленню рухових функцій, зменшенню больового синдрому та застосуванню протезно-ортопедичних технологій. Водночас наголошується, що ефективність таких заходів істотно зростає за умови поєднання з соціально-психологічною підтримкою, соціальною адаптацією та інтеграцією. Проблеми реабілітації осіб з інвалідністю, зокрема в умовах воєнних конфліктів, висвітлено у працях українських і зарубіжних науковців. Серед українських дослідників вагомий внесок у вивчення медико-соціальної та психологічної реабілітації зробили Н. Грабовенко, І. Іванова, А. Колупаєва, М. Перфільєва, О. Расказова, Т. Семигіна, О. Столярик, П. Таланчук, С. Харченко, М. Чайковський та ін., які аналізують питання соціальної інтеграції, життєвої автономії та ролі соціальних інституцій у підтримці осіб з інвалідністю. Окремі аспекти реабілітації військовослужбовців і ветеранів війни розглянуто у працях А. Дулі, О. Караман, О. Кравченко, Н. Олексюк та ін.

Серед зарубіжних учених (Mardi J. Horowitz, George F. Solomon, Joseph A. Boscarino, Richard E. Adams) слід відзначити дослідження, які зосереджуються на комплексних моделях реабілітації, біопсихосоціальному підході, відновленні функціональної незалежності та якості життя осіб, що зазнали травм унаслідок війни.

**Мета статті.** Полягає у теоретичному обґрунтуванні та аналізі ролі реабілітаційного центру у процесі відновлення життєвої автономії осіб з інвалідністю, набутою внаслідок війни, а також у визначенні основних напрямів, умов і механізмів підвищення ефективності комплексної реабілітації та соціальної реінтеграції цієї категорії осіб.

**Виклад матеріалу дослідження.** Відновлення життєвої автономії осіб з інвалідністю внаслідок війни є складним і багатовимірним процесом, що потребує системного та комплексного підходу. Реабілітаційний центр у цьому контексті виступає ключовою ланкою, яка забезпечує координацію різних видів допомоги та створює умови для поетапного повернення людини до максимально можливого рівня самостійності. На відміну від фрагментарних форм підтримки, діяльність реабілітаційного центру ґрунтується на принципах міждисциплінарності, безперервності та індивідуалізації реабілітаційного процесу.

Реабілітаційний центр — це спеціалізована установа (державна, комунальна або приватна), яка надає комплексні реабілітаційні послуги особам з інвалідністю, особам з обмеженнями життєдіяльності, а також людям, які зазнали травм чи захворювань, у тому числі внаслідок війни.

Діяльність реабілітаційних центрів в Україні має чітке нормативно-правове підґрунтя, яке поєднує національне законодавство (Конституція України (ст-ті 3,46,49), Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2005 р.), Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» (2020 р.), Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991 р.), та міжнародні стандарти (Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю). Це забезпечує

комплексний підхід до реабілітації, захист прав осіб з інвалідністю та сприяє їхній життєвій автономії, особливо в умовах воєнних викликів.

Метою діяльності реабілітаційного центру є відновлення або компенсація порушених функцій організму, розвиток навичок самостійного життя, соціальна інтеграція та підвищення рівня життєвої автономії особи.

Оснóву роботи реабілітаційних центрів становить комплексна реабілітація, що включає медичний, психологічний, соціальний і професійний компоненти.

Медична реабілітація спрямована на відновлення або компенсацію порушених функцій організму, зменшення наслідків травм, формування навичок користування протезно-ортопедичними та іншими асистивними засобами. Водночас психологічна реабілітація має на меті подолання наслідків психотравмувального воєнного досвіду, стабілізацію емоційного стану, відновлення внутрішніх ресурсів особистості та мотивації до активного життя.

Не менш важливим є соціальний компонент реабілітації, який сприяє відновленню соціальних зв'язків, формуванню навичок самообслуговування, самостійного прийняття рішень і взаємодії з оточенням. Реабілітаційні центри забезпечують соціальне консультування, правову підтримку, допомогу в орієнтації у системі соціальних послуг, а також залучають осіб з інвалідністю до групових занять і програм взаємопідтримки. Саме через активну соціальну взаємодію відбувається поступове зниження залежності від сторонньої допомоги та підвищення рівня життєвої автономії (Коляда Н., Кравченко О. 2020, с. 16).

Професійна реабілітація є важливою складовою повернення осіб з інвалідністю до економічної активності та самореалізації. У межах реабілітаційних центрів здійснюється оцінка професійного потенціалу, організовується професійна орієнтація, перекваліфікація та розвиток нових компетентностей з урахуванням функціональних можливостей особи. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці та формуванню відчуття соціальної значущості.

Окремої уваги потребує впровадження індивідуальних програм реабілітації, які розробляються міждисциплінарною командою фахівців з урахуванням потреб, можливостей і життєвих цілей кожної людини. Такий підхід дозволяє не лише підвищити ефективність відновних заходів, а й забезпечити активну участь самої особи у процесі реабілітації, що є важливою умовою формування життєвої автономії. Важливу роль відіграє також співпраця з родиною та громадою, які створюють підтримувальне середовище поза межами реабілітаційного центру.

Реабілітаційні центри відіграють ключову роль у поверненні людині життєвої автономії — здатності самостійно приймати рішення, пересуватися, працювати, навчатися та бути повноцінним членом суспільства.

Життєву автономію ми визначаємо, як здатність особи самостійно або з мінімальною підтримкою приймати рішення щодо власного життя, здійснювати повсякденну діяльність, контролювати особисті ресурси, визначати життєві цілі та брати активну участь у соціальних, професійних і громадських процесах, зберігаючи почуття гідності, відповідальності та самореалізації.

Першим і базовим етапом реабілітації є відновлення фізичних функцій особи. Реабілітаційні центри відповідно до даного етапу забезпечують фізіотерапію та лікувальну фізкультуру, протезування та ортезування, здійснюють навчання користуванню допоміжними засобами (протези, крісла колісні, тростини), здійснюють контроль болю та адаптацію до нових фізичних можливостей. Це дозволяє людині знову виконувати щоденні дії — від самообслуговування до пересування в просторі.

Особи з інвалідністю внаслідок війни часто стикаються з психологічними проблемами. Інвалідність внаслідок війни часто супроводжується психотравмою, ПТСР, депресією, тривогою. Реабілітаційні центри відповідно до даного напрямку надають індивідуальну та групову психотерапію, підтримку в прийнятті змін власного тіла та ролі в суспільстві, роботу з мотивацією та відновленням віри у власні сили. Психологічна стабільність є фундаментом для автономності та активної життєвої позиції.

Важливим для даної категорії є соціальна реабілітація та повернення до спільноти. Реабілітаційні центри в даному напрямі допомагають особі з інвалідністю повернутися в соціальне життя, зокрема через розвиток навичок самостійного життя, соціальний супровід і консультування, формування навичок комунікації та захисту прав, роботу з родиною та близьким оточенням. Соціальна

реабілітація зменшує ізоляцію та сприяє відчуттю приналежності до громади (Мирошніченко Н. 2019, с.39).

Ще один напрям, що забезпечують реабілітаційні центри є забезпечення професійної та освітньої реінтеграції. Реабілітаційні центри в даному напрямі сприяють професійній орієнтації та перекваліфікації осіб з інвалідністю, розвитку нових навичок, адаптації робочих місць, співпраці з роботодавцями та освітніми установами. Це відкриває шлях до економічної незалежності, яка є важливим компонентом життєвої автономії.

Сучасні реабілітаційні центри працюють за принципом людиноцентричності відповідно до якого людина не є пасивним отримувачем послуг, а активним учасником власного відновлення. Це сприяє формуванню відповідальності за власні рішення, плануванню майбутнього, участі у громадському житті та формуванню активної життєвої позиції.

Таким чином, реабілітаційний центр постає як багатофункціональна інституція, що забезпечує цілісний підхід до відновлення життєвої автономії осіб з інвалідністю внаслідок війни. Його діяльність сприяє не лише фізичному та психологічному відновленню, а й формуванню здатності до самостійного життя, активної участі в суспільстві та успішної соціальної реінтеграції в умовах післявоєнного розвитку України.

Відновлення життєвої автономії осіб з інвалідністю, особливо набутої внаслідок війни, є складним і багатовимірним процесом. Ефективна реабілітація можлива лише за умови комплексного підходу, що поєднує роботу міждисциплінарної команди фахівців, реалізацію індивідуальних планів відновлення та активне залучення родини й громади.

Міждисциплінарна команда — це об'єднання фахівців різного профілю, які спільно планують, реалізують і оцінюють процес реабілітації з урахуванням потреб конкретної особи. До складу такої команди зазвичай входять: лікар з реабілітаційної медицини, фізичний терапевт, ерготерапевт, психолог, соціальний працівник, логопед, протезист, за потреби — педагог або фахівець з професійної реабілітації. Наявність та робота міждисциплінарної команди у реабілітаційному центрі забезпечує цілісне бачення людини, а не лише окремого порушення, сприяє узгодженості дій та уникненню дублювання послуг, дозволяє поєднати медичні, психологічні, соціальні та професійні аспекти відновлення, підвищує ефективність реабілітації та скорочує терміни адаптації. Міждисциплінарний підхід відповідає сучасним стандартам реабілітації та принципам людиноцентричності, закріпленим у законодавстві України [2, с.40].

Важливим аспектом діяльності міждисциплінарної команди у реабілітаційному центрі є складання індивідуального плану відновлення чи реабілітації.

Індивідуальний план відновлення (реабілітації) — це персоналізований документ, який визначає цілі, завдання, методи, строки та очікувані результати реабілітаційного процесу для конкретної особи. Такий план враховує індивідуальні потреби, можливості, стан здоров'я, життєві обставини та мотивацію особи з інвалідністю, дозволяє визначити реалістичні та досяжні цілі, забезпечує послідовність і системність реабілітаційних заходів, сприяє активній участі особи у власному відновленні, формуючи відповідальність та автономність. Індивідуальний план є інструментом персоналізації реабілітації та основою для оцінки її ефективності.

Важливе значення в реабілітаційному процесі особи з інвалідністю відіграє родина, що є найближчим оточенням особистості. Родина відіграє ключову роль у процесі реабілітації, оскільки саме в сімейному середовищі людина проводить більшість часу після завершення інтенсивних програм відновлення. Саме сім'я забезпечує емоційну підтримку та стабільність особи з інвалідністю, яка проходить процес реабілітації, сприяє дотриманню рекомендацій фахівців у повсякденному житті; допомагає адаптувати житлове середовище до нових потреб, знижує ризик соціальної ізоляції та психологічного виснаження. Інформована й залучена родина стає активним партнером реабілітаційної команди (Соляник М., Скидан Ю. 2024, с.160).

Важливим також в процесі реабілітації та діяльності центрів є налагодження співпраці з громадою та залучення осіб з інвалідністю внаслідок війни у громаду, адже громада є простором реальної соціалізації та практичного застосування набутих навичок. Саме у громаді створюються умови для інтеграції особи з інвалідністю у суспільне життя, громада сприяє доступності середовища (освіта, працевлаштування, інфраструктура), формує толерантне ставлення та подолання стигматизації,

підтримує розвиток активної громадянської позиції. Залучення громади дозволяє перейти від реабілітації як послуги до інклюзії як соціальної норми.

Міждисциплінарна команда, індивідуальні плани відновлення та активне залучення родини й громади є взаємопов'язаними складовими ефективної реабілітації. Саме їхня синергія забезпечує не лише відновлення втрачених функцій, а й формування життєвої автономії, соціальної включеності та гідної якості життя осіб з інвалідністю, зокрема тих, хто постраждав внаслідок війни.

Ефективна реабілітація осіб з інвалідністю, набутою внаслідок війни, передбачає не лише відновлення фізичних чи психічних функцій, а й створення системних умов для самостійного, гідного та активного життя в суспільстві. Ключовими умовами, які забезпечують зниження залежності від сторонньої допомоги та формування активної громадянської позиції є: комплексна та безперервна реабілітація, людиноцентричний та індивідуалізований підхід, наявність доступного та інклюзивного середовища, забезпечення та формування професійної реалізації та економічної незалежності, психологічної стійкості і мотивації, забезпечення всебічної підтримки родин осіб з інвалідністю, залучення осіб з інвалідністю до громадського життя та ухвалення рішень. Ефективна реабілітація, зниження залежності від допомоги та формування активної громадянської позиції можливі лише за умови поєднання реабілітаційних, соціальних, економічних і громадянських механізмів. Такий підхід дозволяє особам з інвалідністю, зокрема внаслідок війни, не лише адаптуватися до нових умов життя, а й стати повноцінними та активними учасниками відновлення українського суспільства (Слозанська Г., Горішна Н., Бибики Д., Криницька І. 2023, с. 56).

У сучасних умовах, особливо в контексті воєнних наслідків, якість життя осіб з інвалідністю значною мірою залежить від рівня впровадження інноваційних технологій, ефективних реабілітаційних засобів та програм формування самостійності. Їх поєднання сприяє не лише компенсації втрачених функцій, а й розширенню можливостей людини для незалежного та активного життя. Сучасні технології, реабілітаційні засоби та тренінги самостійності є потужними інструментами підвищення якості життя осіб з інвалідністю. Вони не лише компенсують обмеження, а й відкривають нові можливості для незалежності, професійної реалізації та активної участі в житті суспільства, що є особливо важливим у післявоєнному відновленні України.

В умовах війни та післявоєнного відновлення реабілітація осіб з інвалідністю не може бути разовим або стандартизованим процесом. Безперервний моніторинг результатів реабілітації та гнучка адаптація послуг до індивідуальних потреб кожної людини є ключовими чинниками ефективності, стійкості результатів і підвищення якості життя. Безперервний моніторинг передбачає систематичну оцінку фізичного, психологічного та соціального стану особи на всіх етапах реабілітації. Такий аспект реабілітаційної діяльності дозволяє відстежувати динаміку відновлення та своєчасно коригувати втручання, виявляє ускладнення, регрес або перевантаження як фахівців так і учасника реабілітаційного процесу, забезпечує об'єктивну оцінку ефективності методів і засобів реабілітації, підтримує мотивацію людини через фіксацію навіть незначних успіхів. Для осіб із воєнним досвідом, у яких стан може змінюватися через повторні травматичні переживання, моніторинг має вирішальне значення. Моніторинг повинен охоплювати не лише медичні показники, а й психоемоційний стан, рівень соціальної адаптації та задоволеності життям особи з інвалідністю. Безперервний моніторинг результатів реабілітації та адаптація послуг до індивідуальних потреб з урахуванням воєнного досвіду і соціального контексту є необхідною умовою досягнення сталих результатів. Такий підхід дозволяє не лише відновити функції, а й забезпечити реальну життєву автономію, соціальну включеність і гідну якість життя осіб з інвалідністю, які постраждали внаслідок війни (Міхеєва О. 2023, с. 240).

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. Отже, реабілітаційний центр є ключовою ланкою у процесі відновлення життєвої автономії осіб з інвалідністю, набутою внаслідок війни. Його діяльність виходить за межі суто медичного лікування і охоплює комплекс медичних, психологічних, соціальних, професійних та освітніх заходів. Ефективність реабілітації у центрах значною мірою визначається застосуванням міждисциплінарного підходу, який забезпечує цілісне бачення потреб людини з інвалідністю, розробленням і реалізацією індивідуальних планів відновлення, орієнтованих на конкретні життєві цілі та ресурси особи, активним залученням родини та громади, що сприяє соціальній інтеграції та зменшенню ізоляції осіб з інвалідністю, використанням сучасних технологій і реабілітаційних засобів, які підвищують рівень самостійності осіб з інвалідністю, здійсненням

безперервного моніторингу результатів реабілітації з урахуванням воєнного досвіду та соціального контексту. Реабілітаційні центри відіграють важливу роль у зниженні залежності осіб з інвалідністю від сторонньої допомоги, формуванні їх активної життєвої та громадянської позиції, а також у відновленні почуття гідності та соціальної значущості.

Перспективами наших подальших наукових пошуків будуть спрямовані на вивчення ефективності окремих реабілітаційних програм і технологій у довгостроковій перспективі, аналіз ролі громадських і ветеранських організацій у процесі соціальної реінтеграції, адаптацію міжнародного досвіду реабілітації до українських соціокультурних та воєнних реалій.

Таким чином, реабілітаційний центр виступає не лише як установа надання послуг, а як простір відновлення автономії, самореалізації та соціальної активності осіб з інвалідністю внаслідок війни. Подальший розвиток наукових досліджень і практичних підходів у цій сфері є необхідною умовою формування інклюзивного та стійкого українського суспільства в умовах післявоєнного відновлення.

#### Список використаних джерел:

1. **Коляда Н., Кравченко О.** (2020) Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 5, 13-25. DOI: <https://doi.org/10.31499/2618-0715.5.2020.220765>
2. **Кравченко О, Швець В., Мельник Л.** (2023) Роль ветеранських організацій у реінтеграції та психологічній реабілітації ветеранів з інвалідністю в умовах військового та повоєнного часу. *Психологічний журнал*, 11, 37-44. DOI: <https://doi.org/10.31499/2617-2100.11.2023.298401>
3. **Мирошніченко Н.** (2019) Професійна підготовка соціальних працівників до інтеграції дітей-інвалідів у соціум. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. К. НПУ імені М.П. Драгоманова, 25, 36-43. <https://enpuir.edu.ua/entities/publication/b309ed4c-80c7-4e57-b4d9-2948784c28e6>
4. **Міхєєва О.** (2023) Соціальна реабілітація військовослужбовців з числа учасників бойових дій. Соціальна робота в громаді: сучасні виклики та перспективи розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24 березня 2023 року) / за заг. ред. проф. О. О. Осетрової. Дніпро, ДНУ імені Олеса Гончара, 238-241. [https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/4\\_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20\(2\).pdf#page=239](https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/4_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20(2).pdf#page=239)
5. **Слозанська Г., Горішна Н., Бибик Д., Криницька І.** (2023) Соціальна підтримка ветеранів/ветеранок російсько-української війни та їх сімей у воєнний та повоєнний час. *Social Work and Education*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 10 (1), 47-62. DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.5
6. **Соляник М., Скидан Ю.** (2024) Зміст та форми соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців. *Науковий журнал Хортицької національної академії*. В. 1 (10), 2024. С. 157-162.

#### References:

1. Koliada N., Kravchenko O. (2020) Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia ditei ta molodi z osoblyvymy osvithnimy potrebamy v Ukraini. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*, 5, 13-25. DOI: <https://doi.org/10.31499/2618-0715.5.2020.220765>
2. Kravchenko O, Shvets V., Melnyk L. (2023) Rol veteranskykh orhanizatsii u reintehratsii ta psykholohichnii reabilitatsii veteraniv z invalidnistiu v umovakh viiskovoho ta povoiennoho chasu. *Psykholohichnyi zhurnal*, 11, 37-44. DOI: <https://doi.org/10.31499/2617-2100.11.2023.298401>
3. Myroshnichenko N. (2019) Profesiina pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv do intehratsii ditei-invalidiv u sotsium. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 11. Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika*. K. NPU imeni M.P. Drahomanova, 25, 36-43. Rezhym dostupu: <https://enpuir.edu.ua/entities/publication/b309ed4c-80c7-4e57-b4d9-2948784c28e6>
4. Mikheieva O. (2023) Sotsialna reabilitatsiia viiskovosluzhbovtziv z chysla uchasykiv boiovykh dii. *Sotsialna robota v hromadi: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (m. Dnipro, 24 bereznia 2023 roku) / za zah. red. prof. O. O. Osetrovoi. Dnipro, DNU imeni Olesia Honchara, 238-241. [https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/4\\_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20\(2\).pdf#page=239](https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/4_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20(2).pdf#page=239)
5. Slozanska H., Horishna N., Bybyk D., Krynytska I. (2023) Sotsialna pidtrymka veteraniv/veteranok rosiisko-ukrainskoi viiny ta yikh simei u voieniyni ta povoienni chas. *Social Work and Education*. Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, 10 (1), 47-62. DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.5
6. Solianyk M., Skydan Yu. (2024) Zmist ta formy sotsialnoi roboty z simiamy viiskovosluzhbovtziv. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii*. V. 1 (10), 2024. S. 157-162.

ZAPITETSKYI A. THE ROLE OF REHABILITATION CENTERS IN RESTORING LIFE AUTONOMY OF PERSONS WITH DISABILITIES CAUSED BY WAR.

The article examines the role of rehabilitation centers in restoring the life autonomy of persons with disabilities acquired because of war. A comprehensive rehabilitation approach that integrates medical, psychological, social, and

vocational interventions is analyzed. The importance of an interdisciplinary team, individualized recovery plans, and the involvement of family and community is substantiated. The impact of modern technologies, rehabilitation devices, and independent living training on improving the quality of life of persons with disabilities is characterized. The conditions for effective reintegration, reduction of dependence on assistance, and the formation of an active civic position are identified. Particular emphasis is placed on the importance of continuous monitoring of rehabilitation outcomes and the adaptation of services to the individual needs of each person, taking into account war-related experience and the social context.

*Key words:* social rehabilitation, rehabilitation center, persons with disabilities as a result of war, comprehensive rehabilitation, reintegration, quality of life.

Подано 27.01.2025

Рекомендовано до друку 05.12.2025

DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2025.49.06>

УДК 376.1-053.4:616.89-008.434-056.34

**О. М. Кас'яненко**

*kasianenko-oksana@ukr.net*

<https://orcid.org/0000-0001-6730-447X>

**Х. В. Барна**

*hr59.barna@gmail.com*

<https://orcid.org/0000-0002-0555-6062>

## **ВПЛИВ ПРОГРАМ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ НА СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ З РИЗИКОМ ЗАТРИМКИ МОВЛЕННЯ**

У статті досліджено вплив програм раннього втручання на соціально-комунікативний розвиток дітей раннього віку з ризиком затримки мовлення. Метою є наукове обґрунтування ефективних моделей реалізації таких програм з урахуванням індивідуальних потреб дитини та ресурсів родинного середовища. Методологічною основою слугували контент-аналіз програм і якісне узагальнення практик профільних центрів. Установлено залежність ефективності втручання від рівня родинної залученості та міждисциплінарної координації. Виявлено проблеми доступності, кадрового дефіциту та нормативної неузгодженості. Доведено доцільність гнучких, персоналізованих підходів. Перспективними напрямками подальших досліджень визначено створення інтегрованих стандартів підтримки в умовах соціально-економічної нестабільності.

*Ключові слова:* рання допомога, родинна залученість, міждисциплінарна взаємодія, мовленнєвий розвиток, індивідуалізоване втручання.

**Постановка проблеми.** Ранній вік є критично важливим періодом для формування мовленнєвих, соціальних та комунікативних навичок, які визначають подальший вектор психічного, когнітивного й емоційного розвитку дитини. У контексті сучасних демографічних та медико-соціальних умов спостерігається зростання кількості дітей із ризиком затримки мовлення, що зумовлено як біологічними чинниками, так і несприятливим соціальним середовищем. Наявність подібних порушень у ранньому віці значно ускладнює формування соціальних зв'язків, знижує рівень взаємодії з оточенням і призводить до порушення емоційної регуляції, що впливає на якість життя та можливості подальшої інтеграції в освітнє середовище. У цих умовах набуває актуальності необхідність розробки й застосування програм раннього втручання, спрямованих на попередження та корекцію мовленнєвих порушень, розвиток комунікативних навичок і підтримку сім'ї. Водночас у науковому середовищі досі немає єдиної думки щодо оптимального змісту, тривалості та індивідуалізації таких програм, що зумовлює потребу в емпіричному дослідженні їхньої ефективності та механізмів впливу на соціально-комунікативний розвиток дітей із ризиком мовленнєвої затримки. З огляду на зазначене постає важливе завдання: науково обґрунтувати цілісний підхід до ранньої допомоги, який би враховував як нейропсихологічні особливості розвитку дитини, так і соціальні чинники, що впливають на темпи та